

KASHTACHILIK TARIXI, UNING TURLARI VA ISHLASH QOIDALARI

Alimova Mayramxon Karimovna

*Farg'ona viloyati Quva tumani 21-umumiy o'rta ta'lim
maktabi texnologiya fan o'qituvchisi*

O'zaro tikuv tarixi: yaratilish va ma'lumotnoma, qisqacha ruscha, Rossiyada paydo bo'lishi, Rossiyada paydo bo'lishi Kashtachilik san'ati uzoq tarixga ega. Borliq haqida Qadimgi Rossiya davridagi kashtalar 9-10-asrlarga oid arxeologlarning topilmalarini aytadi.

Bu naqshlar bilan bezatilgan, oltin iplar bilan ishlangan kiyim parchalari. Qadimda uy-ro'zg'or buyumlari, olijanob kishilarning kiyimlari zardo'zlik bilan bezatilgan. Kashtachilik an'analari doimiy ravishda rivojlanib bordi, 14—17-asrlarda liboslar va uy-ro'zg'or buyumlarini bezashda kashtachilik yanada keng tarqaldi. Cherkov liboslari, shoh va boyarlarning ipak va baxmalga boy kiyimlari marvarid va qimmatbaho toshlar bilan birgalikda oltin va kumush iplar bilan bezatilgan. To'y sochiqlari, mayin zig'ir matosidan tikilgan bayramona ko'ylaklar, sharflar ham rangli shoyi va tilla iplar bilan bezatilgan. Kashtachilik asosan zodagonlar va rohibalar ayollari orasida keng tarqalgan edi. Asta-sekin kashtachilik san'ati hamma joyda tarqaladi. 18-asrdan boshlab u aholining barcha qatlamlari hayotiga kirib, qizlarning asosiy kasblaridan biriga aylandi - dehqon ayollar. Uy-ro'zg'or buyumlari - sochiqlar, valanslar, stol usti (dasturxonlar) kashta bilan bezatilgan. Bayram va kundalik kiyimlar, fartuklar, bosh kiyimlar va boshqalar. Mahsulotlar, qoida tariqasida, oddiy, arzon materiallardan tayyorlangan, ammo ular yuqori badiiy mahorat bilan ajralib turardi. Har bir kashtado'zlikning o'ziga xos maqsadi bor edi. Ko'ylaklardagi kashtalar inson tanasining tashqi dunyo bilan aloqa qilish joylarida (ya'ni, yoqa, yeng, etak bo'ylab) joylashgan va talisman bo'lib xizmat qilgan. Sochiq kashtalarida odamlarning kosmologik g'oyalari, unumdorlik va ajdodlarga sig'inish bilan bog'liq g'oyalar aks etgan. Bu, birinchi navbatda, 20-asrning 2-choragigacha qadimiy belgilar saqlanib qolgan xalq tikuvchilik bezaklariga tegishli. Xalq kashtachiligining ornamentida eng ko'p uchraydigan motiv "romb"dir. Turli xalqlarning kashtalarida u turlicha ko'rinadi va turli ma'nolarga ega. Kashtado'zlikdagi ilgaklar bilan romb er yuzidagi barcha tug'ilishlarning bevosita

boshlanishi - ona - ajdod g'oyasi bilan bog'liq bo'lgan unumdorlik ramzi hisoblanadi. Romb - "burr" xalq og'zaki ijodida ko'plab xalqlarning muqaddas daraxti bo'lgan eman bilan qiyoslanadi va jinlarni uradigan, chorva mollarini himoya qiluvchi samoviy "rang" - chaqmoqning metaforasidir. Sevimli naqshlar orasida 8 ta gulbargdan iborat bo'lgan "rozetka" bor edi - o'rtada tutashgan pichoqlar, ayollik, unumdorlik timsoli bo'lib xizmat qiladi. Gulli bezak naqshlari orasida "dunyo daraxti" - hayot daraxti muhim o'rinni egallaydi. Yuz kashtasidagi keng tarqalgan motif stilize qilingan ayol figurasidir. U turli xil kompozitsiyalarda ijro etishi mumkin: markazda, chavandozlar yoki qushlar yon tomonlarda; novdalar yoki lampalarni ushlab turish; qo'llarida qushlar bilan va hokazo. Bu hikoyalarning barchasi talqin qilish tabiati bilan farq qiladi. Ammo ularning aksariyatida Pishloq - Yerni timsoli bo'lgan ayol ona ma'buda qishloq xo'jaligining homiysi, erning unumdorligi sifatida ishlaydi. U hayotning barakasini va oilaning ko'payishini ta'minlashga chaqirilgan. An'anaviy kashtado'zlik xalqning etnik tarixi va madaniyati, ularning vaqt o'tishi bilan evolyutsiyasini bilish manbai hisoblanadi. Kashta tikish texnikasi, naqshlari, ularning rang timsoli avlodlar avlodga takomillashtirildi. Asta-sekin, eng yaxshilari tanlab olindi va o'ziga xos xususiyatlarga ega kashtalarning noyob tasvirlari yaratildi. Xalq hunarmandlarining kashtachilik bilan bezatilgan badiiy mahsulotlari naqshlarning go'zalligi, ranglar uyg'unligi, mutanosiblik mukammalligi, kasbiy uslubning nafisligi bilan ajralib turadi. Har bir kashta tikilgan mahsulot amaliy maqsadiga javob beradi. Mamlakatimiz muzeylarida xalq kashtachiligining ko'plab namunalari to'plangan. Eng saqlanib qolgan va bugungi kungacha saqlanib qolgan kashta tikish 19-asrdir. Kashtachilik dehqon (xalq) va shaharlarga bo'lingan. Shahar kashtachiligi kuchli an'analarga ega emas edi, chunki u doimo G'arbdan kelgan moda ta'sirida bo'lgan. Xalq kashtachiligi rus dehqonlarining qadimiy urf-odatlarini va marosimlari bilan bog'liq edi. Shunday qilib, 13-15 yoshli dehqon qizlari o'zlari uchun sep tayyorlashlari kerak edi. Bular kashta tikilgan dasturxon, sochiq, valans, kiyim-kechak, bosh kiyimlar, sovg'alar edi. To'yda kelin kuyovning qarindoshlariga o'z mehnati mahsulotlarini sovg'a qildi. To'y oldidan ular kelinning mahorati va mehnatsevarligidan dalolat berishi kerak bo'lgan seplar ko'rgazmasini tashkil qilishdi. Dehqon oilasida ayollar tikuvchilik bilan shug'ullanishgan - ular yigirish, to'qish, kashta tikish, trikotaj, to'r to'qish. Ular mehnat jarayonida o'z mahoratlarini sayqallashdi, bir-biridan, keksalardan o'rgandilar, ulardan ko'p avlodlar tajribasini o'zlashtirdilar. Ayollar kiyimlari uyda tikilgan zig'ir va jun matolardan tikilgan. U nafaqat kashtado'zlik bilan, balki to'r, o'ralgan va rangli chintz qo'shimchalari bilan bezatilgan. Turli viloyatlarda kiyim-kechakning o'ziga xos xususiyatlari, farqlari bor edi. U turli xil maqsadlarda (kundalik, bayram, to'y), turli yoshdagilar uchun (qizlar, yosh, keksa ayol uchun) ijro etildi. Naqshlarning tabiati va ularni amalga oshirish usullari bo'yicha rus kashtalari juda xilma-xildir. Alohida viloyatlar va ba'zan tumanlar o'ziga xos texnikaga, bezak naqshlariga va rang sxemalariga ega edi. Bu asosan mahalliy sharoit, turmush tarzi, urf-odatlarini, tabiiy muhit bilan belgilanadi. Opzбек kashtado'zligi o'ziga xos milliy xususiyatlarga ega, u boshqa xalqlarning kashtalaridan farq qiladi. Unda geometrik bezak va o'simlik va hayvonlarning

geometrik shakllari katta rol o'ynaydi: romblar, ayol figurasining naqshlari, qush, daraxt yoki gullaydigan buta, shuningdek, ko'tarilgan panjali leopard. Romb, doira, rozet shaklida quyosh tasvirlangan - issiqlik, hayot ramzi, ayol qiyofasi va gullaydigan daraxt erining unumdorligini, qush bahorning kelishini anglatadi. Naqshning joylashishi va kashta tikish texnikasi to'g'ri mato bo'laklaridan tikilgan kiyim shakli bilan uzviy bog'liq edi. Ti. O'zaro tikish birinchi marta qaerda boshlanganligi aniq ma'lum emas. Birinchi tikuv paydo bo'lishi bilan birga o'zaro faoliyat tikuv paydo bo'lgan deb ishoniladi. U dastlab ibtidoiy odamlar tomonidan hayvonlar terisidan kiyim tikishda tosh ignalar yordamida yasagan. Ko'ndalang tikuv uchun quyidagi materiallar ishlatilgan: kanop, zig'ir iplari, hayvon tomirlari, jun va paxta, tabiiy sochlar keng qo'llanilgan. Hozirgacha o'zaro faoliyat tikuv uylarni, kiyim-kechaklarni, poyabzallarni bezash uchun ishlatiladi. Vaqt o'tishi bilan iplar va ignalar yordamida matolarni bezash san'ati yaxshilandi. Bugungi kunda kashtado'zlikni nafaqat qo'lda, balki mashinalar yordamida ham amalga oshirish mumkin. Kashtachilikning badiiy dizaynida ham taraqqiyot kuzatilmoqda. Ornament va syujetli chizmalardan tobora ko'proq foydalanilmoqda. Rossiyada o'zaro tikish yaqin sheriklarining mashg'uloti hisoblangan. Ularga zodagonlar va rohiblar vakillari kirgan. Kashta tikishda marvarid, qimmatbaho toshlar, tilla va kumush iplar, baxmal, shoyi kabi qimmatbaho materiallardan foydalanilgan. Qirol oilasi a'zolari, boyarlar va ruhoniylarning kiyimlarini bezash uchun qimmatbaho kashtalar ishlatilgan. Rossiyada kashta tikilgan faqat ayollar. 5-6 yoshli qizlar bu qiyin hunarga o'rgana boshladilar. 12-13 yoshga kelib, yosh xonim o'zi uchun sehnri mustaqil ravishda tikishi kerak edi. Bunga ko'rpa-to'shak, bosh kiyimlar, dasturxon kirdi. To'y oldidan barcha asarlar omma oldida namoyish etildi. Kelinning libosi qanchalik boy bo'lsa, shunchalik qadrlanardi. Ko'ndalang tikuv to'plamlari. Setlar uchunxoch tikuv- bu kashta tikish uchun zarur bo'lgan asboblar to'plami, ya'ni ish jarayonida nima ishlatiladi. U naqshli tival, ma'lum rangdagi maxsus iplar, igna va ko'rsatmalarni o'z ichiga oladi. To'plamlar ham ilg'or, ham boshlang'ich igna tikuvchi ayollar uchun javob beradi. Oddiy kashtado'zlik o'rtasidagi farq - bu to'plamda 10 tagacha ip rangining mavjudligi va naqshni faqat tivalning o'rtasiga chizish. Oddiy bolalar kashtasi ana shunday to'plamlardan biridir. Ilg'or hunarmand ayollar uchun kashta tikish to'plamlari iplarning turli xil soyalarini, shuningdek, yarim xoch, xoch, orqa tikuv kabi kashta tikish usullarini o'z ichiga oladi. Ko'ndalang tikuv to'plamlari boshqa mezonlar bilan ajralib turadi. Masalan, iplarning sifati. Arzonroq versiyalarda sintetik ipni topish mumkin. Eng yaxshi tanlov paxta yoki jun bo'ladi. Ushbu nuancega ko'proq e'tibor berish kerak, chunki ipning sifati bajarilgan ish natijasiga ta'sir qiladi. To'plamlardagi sxemalar rangli, qora-oq va rangli ikoniklarga bo'linadi. Yangi boshlanuvchilar uchun ikonik rang sxemasi bilan ishlash osonroq bo'ladi, chunki unda tafsilotlar yaxshiroq ko'rinadi. Bu tikuvchilik jarayonini tezlashtirish va soddalashtirish uchun yordamchi chizmalar. Ular, yuqorida aytib o'tilganidek, shartli ravishda bir nechta turlarga bo'linadi: o'zaro faoliyat tikuv uchun rangli naqshlar, kashta tikish uchun qora va oq rangli naqshlar, rangli ikonik naqshlar. Hajmi bo'yicha sxemalar katta (30X40 sm), o'rta (20X30 sm), kichik (10X15 sm). Siz tikuvchilikka qanchalik qiziqayotganingizni tushunish

uchun kichik oddiy kashta naqshini naqshlashga harakat qiling. Agar jarayonning o'zi zerikarli, zerikarli va oddiy bo'lib ko'rinadigan bo'lsa, unda siz boshqa, kamroq monotonlik bilan shug'ullanishingiz kerak. Ko'ndalang tikuv naqshlarini batafsilroq ko'rib chiqing. Naqshlarning bir nechta turlari mavjud: bir elementli kashta tikish uchun engil naqshlar, kichik uchastkali va murakkab o'rtacha oddiy naqshlar ko'ndalang tikuv naqshlari landshaft, odamlar va hayvonlarni o'z ichiga oladi. Murakkab sxemadan foydalanganda fon butunlay kichik detallar va elementlar bilan to'ldirilgan. Ko'ndalang tikuv naqshlari ishlatiladigan iplar miqdori bo'yicha bo'linadi. Oddiy sxemalarda iplar soni 10 ta rangga etadi, o'rta ranglar 10-20 rangni o'z ichiga oladi, murakkab sxemalar 20 yoki undan ortiq rangdagi iplardan foydalanadi. Sxemani sotib olayotganda, chizilgan rasmga e'tibor bering. U juda ko'p yarim tonlarga ega bo'lmasligi kerak, aks holda siz igna ishlov berish jarayonida qiyinchilikka duch kelasiz. Iplarning zichligiga ko'ra, kashta tikish naqshlari butun kashta uchun bir xil ip zichligi, uchastkaning kashtasi va naqshning fonida turli xil zichlikdagi iplar bilan naqsh va naqsh va fonda alohida elementlarning kashta tikilishi bilan keladi. Iplarning turli qo'shimchalari bilan naqshning. To'plam ishlab chiqaruvchilari ma'lum detallarni kashta tikishda ipni qancha katlash kerakligini ko'rsatadilar. Bir nechta ipda kashta tikishda ish ko'proq hajmli ko'rinadi, bitta ipda kashta tikganda, aksincha. Agar kashtado'zlik uslublarining muqobilligi bo'lsa, unda naqsh, go'yo, doimo porlab turadigan diqqatga sazovor joylar bilan o'ynaydi. Choklar soni bo'yicha ko'ndalang tikuv naqshlari bir necha turdagi choklarga, bir juft chok turiga va bir turdagi choklarga bo'linadi. Yangi boshlanuvchilar uchun bir yoki bir nechta tikuv turlari bilan naqsh ishlatish yaxshiroqdir. Aks holda, ishga qiziqish yo'qoladi. Biz kashtachilikning asosiy turlarini sanab o'tamiz: quyma kashtado'zlik, munchoqlar, atlas tikuvli kashtalar, lenta kashtalari, ko'ndalang tikuv. Boshlang'ich igna tikuvchi ayollarga tavsiya etilishi mumkin bo'lgan eng oddiy kashtado'zlik turlari - bu uch o'lchamli kashtado'zlik, boncuklar va ko'ndalang tikuv. Ko'pincha turli xil kashtado'zlik turlarining kombinatsiyasi mavjud. Misol uchun, boncuk va o'zaro faoliyat tikuv. Eng muhimi, kashta tikish jarayonini boshlashdir! Bu sizga juda hayajonli, qiziqarli va qiziqarli tuyulishi mumkin. Ish uchun kerakli ko'nikmalarni egallashga harakat qiling. Agar biror narsa aniq bo'lmasa, siz har doim Internetdagi forumni o'qishingiz yoki kerakli maqolani topishingiz mumkin. Bugungi kunda ko'plab hunarmand ayollar orasida kashtachilik san'ati ayniqsa mashhur. Bir paytlar oddiy kundalik xarakterga ega bo'lgan kashtado'zlik eng chiroyli sevimli mashg'ulotlardan biriga aylandi, bu oddiy iplar va igna yordamida ajoyib naqshlarni yaratishga yordam beradi. Ko'p ming yillar oldin, ibtidoiy "igna ayollar" e'tiborni jalb qilishning ajoyib usulini o'ylab topdilar - kiyimlarni kashtado'zlik bilan bezash. Biroq, har bir narsaning o'z tarixi bor va kashtado'zlik bundan mustasno emas. Bir paytlar uzoq ajdodlarimiz g'orlarda yashab, o'zlarini olovda isitib, ovga chiqishgan va yuqori moda yoki oddiy naqshli naqsh nima ekanligini bilishmagan. Ular tanani qoplaydigan va issiqlik beradigan mahsulotlarni olish uchun shunchaki teri parchalarini mahkamlashdi. Va bu erda, ehtimol, tasodifan, ibtidoiy modaistlardan biri buning uchun g'ayrioddiy, ochiq tikuvlardan foydalangan holda, noaniq kiyimlarni juda o'ziga xos tarzda bezash g'oyasi bilan

chiqdi. Vaqt o'tdi, materiyada naqsh yaratishning yangi usullari paydo bo'ldi, hunarmand ayollarning asboblari o'zgardi va takomillashtirildi: ingichka igna tosh va suyak o'rnini egalladi, hayvonlarning terilari oqlangan va engil matolarga aylandi va iplarning oddiy chizig'i juda ko'p turli xil variantlarga aylandi. tikish uchun. Eng mashhurlaridan biri xoch tikuvi bo'lib kelgan va hozir ham shunday bo'lib qolmoqda, shuning uchun xoch tikuv tarixi eng qiziqarli va ma'lumotlilaridan biridir. Hozirgi vaqtda tayyor mahsulotlarni kashtado'zlik bilan bezash juda mashhur. Naqshli mahsulotlar nafaqat chiroyli va g'ayrioddiy ko'rinadi, balki modaistlarga o'zlarining individualligini yanada yorqinroq ifodalashga yordam beradi. Albatta, hunarmandning qo'li bilan qilingan mehnat ko'proq qadrlanadi, ammo texnologik taraqqiyot asrimizda mashina kashtachiligi qo'lda kashtachilikka muqobil bo'lib qoldi. Mashinada kashta tikish Qo'lda tikilgan kashta tikish Kashtachilarning mohir qo'llari bilan yaratilgan naqshlar ham vaqt o'tishi bilan o'zgarib ketdi. Bir vaqtlar tumorlar kundalik hayotdan va atrofdagi tabiatdan olingan kiyimlarda ko'zga tashlandi. Shu bilan birga, ishda barcha mavjud materiallar ishlatilgan: sochlar, chiroyli toshlar, boncuklar, lentalar, qobiqlar, o'tlar va quruq gullar. O'tmishdagi igna ayollari ishining saqlanib qolgan motivlari haqiqiy tarixiy meros bo'lib, bizga uzoq ajdodlarimiz hayoti haqida to'liqroq tasavvur beradi. Zamonaviy hunarmand ayollar uchun vaqt osonroq bo'ladi, do'konlarda va Internetda kashta tikish uchun asboblarning katta tanlovi va turli xil rang va soyalardagi turli xil iplar mavjud. Kashtachilik nafaqat qalb uchun yaratilgan go'zallik, balki u yoki bu xalqning urf-odatlarini tushunish, uning madaniyati va qadriyatlarini bilan tanishish, u bilan sodir bo'lgan voqealarni bilish uchun ajoyib imkoniyatdir. Aytish mumkinki, qadimiy asarlar millatlar va hatto butun avlodlar o'rtasidagi muloqot usuli, ajdodlarning o'z avlodlariga hayotning eng muhim hikmatlarini yetkazishga urinishidir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Zuxro Obloberdieva «Buxoro kashtachilik san'ati» Buxoro-2002
2. Bulatov S. O'zbekiston xalk amaliy bezak san'ati-T.: Mehnat, 1991
3. Z.Ahmedova "Buxoro kashtalarida Hirot naqshlari" "San'at" № 4 2002 yil.
4. Goncharova P.A. Buxoro Zardo'zlik san'ati. T.: F.G'ulom nomidagi Adabiyot va san'at nashiryoti, 1986. Jabborov I. O'zbek xalqi etnografiyasi. T.: Ukituvchi, 1994
5. Jumaev K. Sitorai Moxi Xossa. D: Buxoro nash, 1999. Naymov N. Buxorai Sharif - B.: Buxoro nash, 1997.